

PETAR SIMUNOVIĆ

POTREBA ONOMASTIČKOG STUDIJA NA VIŠIM ŠKOLAMA I FAKULTETIMA

— priopćenje —

Svoje sam izlaganje zamislio, prijavio, pa ću ga također izložiti kao priopćenje a ne kao referat. Ovo ima svojih razloga, jer je onomastika već po osmi put na našim kongresima slabo ili nikako zastupljena. Ni ovaj kongres nije u tome izuzetak, već i po tome što se i ova riječ o potrebi onomastičkog studija na višim školama i na fakultetima našla u našem programu posljednji dan i na posljednjem mjestu.

Za takav odnos, kojemu se sada ne mogu domisliti imena, postoji nekoliko razloga od kojih je glavni sadržan u naslovu ovog priopćenja.

Imamo li na umu da onomastika u nas ima golemu tradiciju, još od Vitezovića, da je temelje slavenskoj onomastici udario naš znanstvenik Franjo Miklošič djelima *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Beč, 1860, *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen*, Beč 1864. i *Die Slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, Beč 1872 (I.) i 1874. (II.), da je prof. Skok ovu jezičnu disciplinu u nas svrstao između dva rata u sam vrh evropske onomastike i da smo danas, kada je o slavenskoj onomastici riječ, čvrsto na posljednjem mjestu.

Ne smijemo pri tome smetnuti s uma da je naše područje, naš teren, s obzirom na onomastičke podatke od najvećeg jezičnog zanimanja, ne samo za jezičnu paleontologiju već i za povijest naših jezika, pa i za suvremena teorijska razmatranja i praktična proučavanja onomastičke problematike.

Vlastita su imena često najstariji i najpouzdaniji jezični podaci iz onih drevnih razdoblja kad drugih podataka i nije bilo. Vlastita imena, budući nevezana rečeničnim kontekstom u sintagmatskom smislu, prenose se i zapisuju »po čuvenju«, fonološki, tj. na njih ne utječe mnogo pisarska tradicija koja je uvijek konzervativnija od jezičnog razvitka, pa su toponimi sigurniji putokazi pri proučavanju i povijesnoj rekonstrukciji starijih jezičnih razdoblja. Vlastita imena, zbog neopterećenosti

»leksičkim« značenjem, kao »imena bez smisla«, najlakše popuste jezičnom pritisku, pa su po tome indikatori jezičnih promjena.

Danas je jasno da dobro protumačen onomastički prežitek ima snagu i vrijednost epigrafskog spomenika. Egipatske hieroglife, da spomenemo i to, moguće je stoga bilo razriješiti upravo preko vlastitih imena, jer ona u sebi sabiru bitne jezične značajke gotovo kao u žarištu. I za jezike izumrlih naroda koji su živjeli na našem tlu znamo jedino preko onomastičkih podataka. Toponimi su postojani na osi prostora (a osobna imena na osi vremena) pa su oni važni pokazatelji proširenosti i razmještaja jezičnih izoglasa koje su balzamirane u onomastičkim podacima.

Naša onomastička znanost, za djelovanja P. Skoka, A. Mayera, H. Barića, M. Budimira, K. Oštira i drugih, bila je opsegom problema i vrsnoćom radova među najistaknutijima u evropskoj onomastici. Ona među slavenskim zemljama ima najstariju tradiciju, a kako je danas, rekli smo već na početku.

Takav položaj naše onomastike ne bi nas smio ostaviti spokojnima. Naša je zemlja zbog zemljopisnog položaja, područje na kojem su živjeli razni etnički slojevi i govorili s različitim jezicima. Oni su potvrde o sebi, jeziku, materijalnoj i duhovnoj kulturi pohranjivali u nazivima. Naša je zemlja po brdovitim krajinama i po perifernim obodima mediteranskih, i drugih, kultura vrlo zanimljiva za onomastička istraživanja, koja nam studijem jezičnih dodira i jezičnih prežitaka konzerviranih u vlastitim imenima otvaraju put u povijesno razdoblje naših jezika i jezika s kojima su oni dolazili u doticaj.

Međunarodna komisija za slavensku onomastiku, a govorim i u njezino ime, nekoliko je puta upozoravala na ovu specifičnost, a time i na ulogu naše onomastike. U zajedničkim slavenskim zadacima mi daleko zaostajemo (toponomastički, atlas, hidronimijski atlas, izrada povijesnih onomastičkih leksika). Zna se i razlog.

U nekoliko rezolucija koje je to međunarodno tijelo donijelo govori se o potrebi organiziranja predavanja i seminara iz onomastike pri katedrama materinskog jezika u okviru dijalektologije i povijesti jezika na višim školama i fakultetima i o korisnosti suradnje pri tome s drugim katedrama jezičnim, povijesnim, etnografskim, arheološkim i dr. Na taj bi se način školovao podmladak koji treba da zaore u *terra inculta* naše onomastike i koji bi se posvetio onomastičkim zadacima koji su nam na slavističkom planu zajednički s ostalim slavenskim zemljama i zemljama u kojima su obitavali Slaveni. Mnogi kandidati bi preko seminarskih i diplomskih radova, preko magisterskih radnji i doktorskih disertacija, sigurno izabrali onomastiku kao svoj životni poziv. Takvih je radova malo i kandidati koji s fakulteta dolaze u lingvističke institute ne mogu se uključiti u onomastički rad. Treba razbiti famu da je onomastika za starce, jer nam podaci na terenu brže umiru nego što nam podmladak raste. Bez odgoja podmlatka, bez stručnih priručnika, bez praktič-

nih naputaka neće biti uspješnoga rada. Ne treba spominjati koliko je naše jezično područje komplicirano zbog dijalektalne šarolikosti, akcenatske problematike i supostojanja nekoliko jezičnih slojeva, naročito u toponimiji. Takve terene nisu u mogućnosti ispitati studentske ekskurzije, učiteljski kadar i sl. kako se to radi u drugim zemljama, koje imaju goleme kompjutorski obrađene kartoteke. Naš teren traži vrsne školovane stručnjake, koji će znati izlučiti sve relevantne podatke za onomastičku obradu jedne regije. Ne atomističkim etimologiziranjem već na ukupnosti građe određenog područja moguće je kao u geologiji ljuštiti mlađe od starijih jezičnih slojeva, utvrditi zakonitosti pojava, semantička gnijezda, tvorbene izoglose i onomastičke konstante.

Poput fizičke geografije koja nam govori o geološkoj povijesti nekoga kraja, onomastički su podaci (toponimi naročito) sigurni putokazi njegovga naseljavanja. Onomastička istraživanja daju dragocjenu građu za studij migracija i za druge znanosti izvan jezičnog zanimanja.

Današnjih aktivnih onomastičara vrlo je malo i obično su u poodmaklim godinama. Nedavno su naš ostavili M. Pavlović i B. Jurišić, K. Oštir, M. Kos, što čini našu onomastičku budućnost još težom. Najgore je stanje u republikama hrvatskog ili srpskog jezičnog područja. Ondje su, naime, tereni prostrani, migracije složene, područja morfološki raznolika, s raznovrsnim kulturnim nasljeđem. Zbog toga je prijeko potrebno da stanje u ovoj jezičnoj disciplini ne samo uočimo već da uznastojimo vratiti našoj onomastici znanstveni ugled koji je ona imala između dva rata.

Sve veća urbanizacija, raslojavanje sela, sociološki preobražaji, napuštanje poljoprivrede i stočarstva u nekim vrlo aktivnim onomastičkim zonama, čine da ovi vrijedni spomenici jezika brzo i nepovratno idu i u mijenu i u zaborav. Pri tome moramo biti svjesni i odgovorni za spoznaju da se ni današnja jezična stvarnost ne može do kraja spoznati bez jezične prošlosti, a onomastički podaci u njoj su redovito najstariji, najvredniji i najpouzdaniji jezični spomenici.

Na žalost ove jezične terenske prežitke nije moguće poput povijesnih listina srediti i pohraniti u arhive ili poput arheoloških spomenika, zadržati na nalazištima za bolja, recimo bogatija vremena. Ovi nam spomenici naočigled blijede i nestaju. Do koje godine neće nam ih imati više tko reći.

Očito je da smo suglasni kako je ovu jezičnu građu, kao i dijalekto-lošku uostalom, potrebno spasiti ne samo zbog naše vlastite jezične prošlosti, nego i zbog velikog broja supstratnih okamina u njoj, koje su važne za proučavanje tih davno izumrlih jezika, o kojima inače znamo malo i uglavnom, kako smo rekli, jedino po dosad poznatim onomastičkim podacima.

Svrha ovoga saopćenja je jasna. Ona je stoga podsjetnik. Dužnost mi je bila, kao člana Međunarodne komisije za slavensku onomastiku, upozoriti ovdje da je to međunarodno tijelo u zaključcima i rezolucijama

dosad stalno isticalo nužnost uključivanja onomastike u srodne jezične kolegije na visokim školama i fakultetima. Pri tome se poglavito mislilo upravo na hrvatsko ili srpsko jezično područje jer na tom je području onomastička građa izuzetno obilna, poslenika malo, a posljedice jasne.

Mi već danas imamo prilično pomagala. Tiskan je *etimološki rječnik* akad. P. Skoka, izrađuje se i tiska etimološki rječnik slovenskog jezika akad. F. Bezlaja, oba s obiljem onomastičke građe, u tisku je *Leksik prezimena Hrvatske*, što ga je izradio Institut za jezik, izrađena je *onomastička bibliografija*, usklađena je *onomastička terminologija* slavenskih jezika u redakciji akad. B. Vidoeskog. Naši najopsežniji rječnici Jugoslavenske i Srpske akademije sadržavaju obilnu onomastičku građu, a građa se nalazi i u drugim edicijama. Terenska građa međutim nije skupljena.

Konačno dobili smo i svoj časopis *ONOMASTICA JUGOSLAVICA*, glasilo Međukademijskog odbora za onomastiku Jugoslavije, koja je vrlo lijepo primljena u slavenskoj onomastičkoj literaturi, ali je broj suradnika isuviše malen, te se ista imena javljaju iz broja u broj. U listopadu ove godine održavamo *prvu jugoslavensku onomastičku konferenciju* u Tivtu sa svrhom da što više znanstvenika uključimo u rad. Ali podmlatka nema, ne školujemo ga.

Ostajemo, dakle, prikraćeni za obradu drevnih spomenika koji nestaju, a važni su i za povijest jezika i za praćenje suvremenih problema koji nam se nameću sve većim otvaranjem zemljopisnih areala, kada nam toponimi šire radijus svoje prepoznatljivosti, pri čemu dolazi do homonimnih kolizija, višeimenosti, koje treba rješavati, javljaju se problemi u vezi s preimenovanjima, poštokavljivanjima, zatiranjem povijesnih toponima pri širenju gradskih aglomeracija, imenovanje ulica i gradskih četvrti, nastajanje imena novih država, gradova (Zair, Kinšasa, Ho Ši Min), etnici i ktetici u vezi s tim. Pa kad je o etnicima riječ, teško se već oslanjati na vjerodostojnost Karadžičeve babe Smiljane da nam ona kaže kako glasi etnik i ktetik od tog i tog mjesta, kako se do sada prakticalo, jer imamo i na terenu mnogolike oblike (Hvarka, Hvaranka, Hvarkinja).

Gotovo da nema u nas ni u jednoj humanističkoj znanosti toliko nehaja prema spomenicima, kao ovdje prema ovim jezičnim, koje je netko još ljepše i točnije nazvao — spomenicima ljudskoga pamćenja. O njima se drugdje brinu društva za zaštitu spomenika i istražuju ih kompletni jezični instituti.

Bilo bi nužno, pa to i predlažem, da se potreba za školovanjem onomastičkog podmlatka uvrsti u zaključke ovoga kongresa, barem kao preporuka.